

גלגולו של גלגול

הרצאה מקרית ששמע הבימאי הישראלי נתי ברץ בעת שהותו במנזר בנאפל, שינתה את מסלול חייו למשך חמש השנים הבאות. המרצה האורח, נזיר טיבטי בשם לאמה טנזין, ביקש מקהל המאזינים להתפלל למציאת גלגולו של מורהו הנערץ. ברץ הבין כי זה הנושא שחיפש לסרטו כל השנים והתלווה לנזיר למסע ארוך, קשה, מתסכל, מאושר ומתגמל

כתב וצילם: יותם יעקבסון

טביעת רגל באפר

לאמה טנוזין היה התלמיד המקורב ביותר לגשה לאמה קונצ'וג, או בקיצור גשה לה, שנפטרה במנזר קופאן ב-15.10.2001. שישה ימים אחר כך, ב-21.10.2001, התקיים טקס שריפת גופתו. רק אז נודע לתלמידיו, וביניהם לאמה טנוזין עצמו, עד כמה היה המורה שלהם בכיר. גשה לאמה קונצ'וג לא נמנה עם ראשי המנזרים הגדולים. במשך שנים העדיף לחיות בפרישות מזהרת ובבידוד מוחלט ולימים נחשב כעילוי בכל הנוגע לקיומם של תרגולים קשים. משך 26 שנים הסתגף הלאמה במערת התבודדות נידחת בעמק צום המבודד השוכן בהימאליה על גבול נפאל וטיבט. תושבי המקום מספרים שבאחד הימים נתקלו בו מספר גברים מקומיים שרעו צאן בהרים הגבוהים. הוא התהלך בשיער פרוץ ולגופו אזור חלציים בלוי בלבד. כשהבחינו בו סברו שזהו יטי או מפלצת שלג והניסו אותו תוך שהם מיידים לעברו אבנים. עתה, כשטקסי המוות שלו עמדו להתקיים, שלחו בכירי הנזירים, ביניהם הדלאי לאמה עצמו, הנחיות מדויקות באשר לאופן ביצוע הטקס. התלמידים התבקשו להקפיד על שריפה הולמת ולבדוק בקפידה רבה את השרידיים. כך, הבהירו החכמים הגדולים, יימצאו רמזים באשר לגלגולו הבא של המורה הדגול. בזמן שריפתו של הלאמה נבחן כיוון הלהבות והעשן. כן נבדקו בדקדקנות שרידי האפר, ואכן נמצאו בהם אבנים זעירות דמויות פנינה המעידות על גדלות רוח ושאר נפש. בתחתית מתקן השריפה נמצאה דוגמה המזכירה טביעת רגל שפנתה לכיוון מסוים. כל הסימנים הללו לוקטו ותועדו בקפידה. בנקודה זו מתחילה למעשה עלילתו של הסרט - החיפוש אחר הגלגול החדש לאורם של הסימנים. ברגע שהחליט ברץ לתעד את החיפוש אחר הגלגול החדש של הלאמה

זה היה יכול להיות עוד ערב רגיל למדי עבור **נתי ברץ**, היום בן 39, תושב רמות השבים, אלמלא היה לאמה טנוזין מגיע להרצות בפני התלמידים במנזר באותו ערב בשלהי נובמבר שנת 2002. אילו לא היה לאמה טנוזין חותם את דבריו בבקשה מקהל מאזיניו שיתפללו אתו למציאת גלגולו הנכון של מורו במהרה - זה היה כנראה עוד אחד מהלילות בהם ברץ היה עולה על משכבו בתום יום ממושך של תרגולים ולימודים ונרדם. אך לא כך אירע.

ברץ הגיע אל מנזר קופאן שבמזרח נפאל עם ליאת, אז חברתו ולימים אשתו, בעקבות טיול בטיבט שהסתיים במסע אופניים מלאהסה אל גבול טיבט-נפאל. בעקבות המסע החליטו השניים להצטרף לקורס בן חודש המיועד למערביים במנזר קופאן, כדי להעמיק את ידיעותיהם בבודהיזם טיבטי. אהבתו של ברץ לעם הטיבטי החלה כבר בביקורו הראשון בטיבט כמה שנים קודם לכן. כבר אז, כבוגר לימודי החוג לקולנוע באוניברסיטת תל אביב, חלם לערוך סרט תיעודי על האנשים החיים ברמה הגבוהה בעולם. במהלך מסעו בטיבט בשנת 2002, ניסה ללקט מידע אודות יהודים חרדים שנסעו לטיבט בניסיון להתחקות אחר שבטי ישראל האבודים, אבל כבר בעת התחקיר חש כל העת שלא זה מה שמעניין אותו באמת.

"ההרצאה גרמה לי להתאהב בלאמה טנוזין מיד", מנזכר ברץ. "הוא היה מלא אהבה למורה שלו והאהבה הזו הייתה מדהימה ועוטפת". ברגע שהזכיר טנוזין את הצורך במציאת הגלגול, ידע ברץ מיד כי זה הפרויקט התיעודי שרצה לעשות. הלילה הזה עבר עליו ללא שינה. "פשוט לא הצלחתי להירדם", הוא מספר. "אפילו רשמתי לי סקיצה לאופן שבו הסרט צריך להיראות וחשבתי כל הזמן כיצד ניתן להוציא משימה כזאת מהכוח אל הפועל". עם שחר יצא עם ליאת מחוץ לכותלי המנזר לעשן סיגריה של בוקר, הרגל ממנו עדיין לא נגמל, וסיפר לה על מחשבותיו. ליאת רעדה מהתרגשות: "זה הרי בדיוק מה שחיפשת כל השנים". באותו רגע השתנה מסלול חייו של ברץ לפחות במהלך חמש השנים הבאות בהן עמל על הכנת הסרט "הגלגול" (ובאנגלית: Unmistaken Child) עד השלמתו ויציאתו לאקרנים בראשית השנה.

המת, פנה אל לאמה טנוזין. "אני לא מאמין בגלגולים, אבל אוהב מאוד טיבטים ורוצה לעשות סרט על חיפוש גלגולו של הגשה", היו פחות או יותר המילים שאמר לו. לאמה טנוזין שהיה עסוק באותם ימים בכתיבת ספר על מורו, שמח על הרעיון. הוא חשב שסרט שיעסוק בגדולת מורו ומיועד לקהל שאינו בודהיסטי, הוא דרך טובה להפיץ את זכרו וחשיבותו והפנה את ברץ למורה דת בכיר בשם לאמה זופה רינפוצ'ה.

ישות חוארת גבוהה

לאמה זופה ישב באותם ימים בבהודגאיה שבהודו, מרחק 30 שעות נסיעה באוטובוס מקומי ממנזר קופאן, אך לא היה בכך כדי להרתיע את ברץ ולגרום לו להרים ידיים. חלפו כמה ימים של בידורים וגישושים וכמה ימים נוספים של המתנה מחוץ לחדרו של לאמה זופה בטרם התפנה וניאות לפגוש אותו. ברץ, שבאמתחתו נמצאה המלצתו של לאמה טנוזין בעניין הסרט, נשאל שאלות רבות ושונות. הוא גם ניסה מצדו להרשים את הלאמה בכושר ההתמדה שלו וסיפר לו על מסע האופניים המפריך שערך. תגובתו של לאמה זופה הייתה: "למה לעשות דבר כזה?" ברץ לא ציפה לשאלה כזו ונותר ללא תשובה. הלאמה ועוזריו ערכו בדיקות שונות, ביניהן גם בדיקות אסטרולוגיות. בתום שעות המתנה רבות יצא הלאמה מחדרו עמוס במתנות, נתן אותו לברץ, טפח על שכמו ושב ללא אומר לחדרו. לברץ היה ברור שפניו הושבו ריקם ושזהו פרס ניחומים, אך התברר שטעה. יועצו של הלאמה יצא מהחדר דקות לאחר מכן ובידך אותו בהמשך המשימה. שמחה גדולה הציפה את ברץ, אך הוא התעשת ומיהר לבקש את האישור כתוב. מזכירו של הלאמה ביקש מברץ לשוב למנזר קופאן ולהישאר צמוד לטנוזין. "כמי שהיה האדם

במשך 26 שנים הסתגף לאמה קונצ'וג במערת התבודדות נידחת בעמק צום המבודד השוכן בהימאליה על גבול נפאל וטיבט. תושבי המקום מספרים שבאחד הימים נתקלו בו מספר גברים מקומיים שרעו צאן בהרים הגבוהים. הוא התהלך בשיער פרוץ ולגופו אזור חלציים בלוי בלבד. כשהבחינו בו סברו שזהו יטי או מפלצת שלג והניסו אותו תוך שהם מיידים לעברו אבנים

בזמן שריפתו של הלאמה נבחן כיוון הלהבות והעשן. כן נבדקו בדיקנות שרידי האפר, ואכן נמצאו בהם אבנים זעירות דמויות פינינה המעידות על גדלות רוח ושאר נפש. בתחתית מתקן השריפה נמצאה דוגמה המזכירה טביעת רגל שפנתה לכיוון מסוים. כל הסימנים הללו לוקטו ותועדו בקפידה

"Reincarnatio" מאת Vicki Mackenzie). אלא שכאן קיים ההבדל. הסרט "הגלגול" שונה ממנו מאוד בהיותו סרט דוקומנטרי המאפשר הצצה אותנטית אל האופן שבו מחפשים אחר גלגולו המוכר של הלאמה טיבטי, כולל חיבוטי הנפש המורכבים של המעורבים בפרשה. טנזין, הלאמה שעליו מוטלת האחריות על החיפוש, וכן הוריו של הילד שנבחר על ידו, היו צריכים להחליט האם להפקידו בידי המנזר או להיות נאמנים לצו ההורי שלהם המורה להם לאמצו אל חיקם, ולא להיפרד ממנו גם במחיר שלילת הייעוד האמיתי של בנם, כפי שתואר להם על ידי הנזיר.

"מה הם מוחאים כפיים לפרמיטיביזם הזו?" אמרה בזעם אחת הצופות לברך בתום הקרנת הבכורה של הסרט בתל אביב. "זה ניצול מחפיר של ילדים!" פסקה. "אולי היא לא ידעה שאני הבמאי", אומר ברך מהורהר, "ואולי דווקא ידעה..." הוא ממשיך מחויך ומספר שמאז הקרנת הבכורה בקנדה רודף

ומעבר הסמכות הפוליטית לידיהם של מורי הדת. מכיוון שרובם נטלו על עצמם את נדרי הנזירות, התעוררה בעיית ירושה. במאה ה-14, ואולי מעט קודם לכן, התפתחה שיטת הטולקו הייחודית לטיבט, לפיה נשמתו של הלאמה שהלך לעולמו מתגלגלת בגוף צעיר יותר ומזוהה על פי עקרונות מורכבים. בשנת 1994 יצא לאקרנים הסרט "בודהה קטן", בבימויו של ברנרדו ברטולוצ'י. הסרט הבדיוני סוקר את זיהויו של טולקו הטיבטי בילד מערבי קטן בסיאטל שבארה"ב.

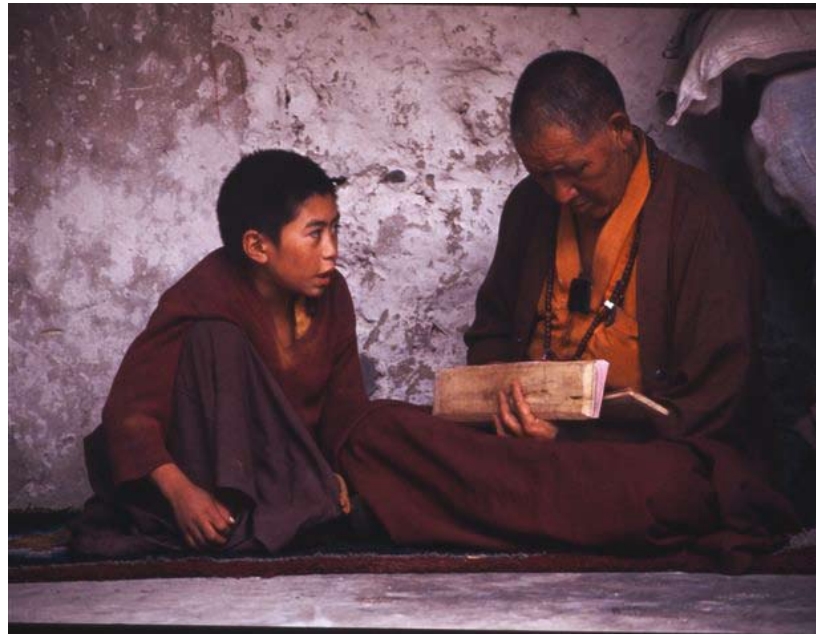
מתואר בו אופן איתורו של הילד, בחינת התאמתו, ובמקביל - שכנועם של הוריו שאכן מדובר בילד בעל נפש יוצאת דופן שיש לו ייעוד רם. הסיפור מעובד קולנועית לפי מיטב המורשת האמריקאית ויש לו סוף טוב ומתקתק. הוא מבוסס חלקית על סיפורו המופלא של ילד ספרדי, שזוהה כגלגולו של הלאמה ישה המפורסם, שנמסר בסופו של דבר על ידי משפחתו למנזר (הסיפור המלא מופיע בספר

הקרוב ביותר ללאמה המת, חובה עליו לצאת ולחפש אחר גלגולו הנכון", אמר. כעבור 30 שעות נסיעה שמע הלאמה טנזין מברך הרצוף, ולא מאף לאמה בכיר, אודות ייעודו. הוא הופתע מאוד, נבהל וסירב. "כיצד יכול אדם בעל רמת תודעה רגילה לזהות ישות מוארת שתודעתה גבוהה משלו?" שב והקשה. ברך היה גם זה ששב אל הלאמה זופה רינפוצ'ה, ודיווח לו שלאמה טנזין אינו מוכן בשום פנים ואופן לבצע את המשימה. הלאמה זופה היה החלטי: לאמה טנזין ייצא בעל כורחו ולמורת רוחו לדרך החיפושים.

לאמה טנזין עשה את המוטל עליו מתוך אמונה תמימה שעליו לכבד את פקודתם של חכמי הדת הגבוהים. מנקודה זאת השתלשלות האירועים בסרט היא קלאסית כמעט. מתואר בו אדם החי את חייו עד שפוקד אותו אסון. זמן קצר לאחר מכן מוטלת עליו משימה שהוא אינו מוכן לה ואינו סבור שהוא יכול לבצעה. בסופו של דבר, הוא ניאות לקבלה ויוצא לדרך ארוכה של חיפושים רק על מנת לשוב אל כל המוכר לו כשבידיו אוצר גדול. אל מסע החיפושים המפרך פיזית והמטלטל נפשית הצטרף ברך שערך מסע משלו, רווי קשיים ומכשלות מסוגים שונים. היה זה מסע שכולו התודעות לעולם זר ומוזר שממנו הסתייג לא אחת והתקשה לקבלו או לכל הפחות נותר סקפטי וחשדן לגביו. במהלך הכנת הסרט הוא נאלץ להתגבר גם על קשיים ביורוקרטיים וטכניים, גיוס תקציבים שנעשה לצורך המשך הצילומים ועוד. אבל כשם שלאמה טנזין שב כשבידיו האוצר, כך גם ברך שמלכתחילה ויתר על משרה בטלוויזיה כדי לא להתפשר על עבודתו שנתפסו בעיניו בינוניות ופנה לתחום היי טק רק כדי לקנות בית למשפחתו, עזב את כל המוכר לו ובתום דרך ארוכה שב עם אוצר שהיה פריצת דרך אל חלום גדול - סרט תיעודי באורך מלא.

ניצול ילדים מחפיר

מבחינת תוכנו אין בסרט חידוש של ממש. בעשור האחרון הפך נושא ה"טולקו" (Tulko), הגלגולים הטיבטיים המוכרים, לרווח מוכר יחסית במערב. רעיון הטולקו הלך והתפתח בטיבט עם ירידת המונרכיה

והוכיח לו שללא ספק אפשר לחזור לעולם בתור גלגול. לטענתו, זה הלימוד הגבוה ביותר שיכול היה אי פעם לקבל, וזה ללא ספק היה גם המוקד של סרטו". ברץ מתאר איך בהדרגה נרקמה מערכת אמון בינו לבין הנזיר. נראה כי החשדנות הייתה ההדדית. כשם שלאמה טנזין חשד בברץ ובמניעיו והתקשה לספק את מה שנדרש ממנו על ידי ברץ כדי לייצר סרט תיעודי, חשד ברץ בלאמה טנזין שהוא מתנער ממנו ומנסה להכשילו בדרך. למעשה, רק דבקותו של ברץ במטרה היא שאפשרה לו לבסוף לרכוש את אמונו של טנזין. רק כעבור 10 חודשים הסכים לאמה טנזין לשתף פעולה. עד אז אפילו לא היה מוכן להתראיין כשמיקרופון נמצא בקרבתו. ברץ זוכר היטב את רגע השינוי. הוא החליט לספר ללאמה טנזין על תחושותיו ועל הצורך בשיתוף הפעולה שלו לצורך הוצאתו לפועל של הסרט. "תבוא מחר בחמש", ענה לו לאמה טנזין. ברץ הגיע בשעה היעודה ולאמה טנזין דיבר ארבע שעות אל המצלמה מבלי לחדול וסיפר על הקשר ההדוק שהיה לו עם המורה.

סוס סולארי

האישור לעשות סרט על מציאת הגלגול, כלל שמירה על סודיות מוחלטת. משך כל התקופה היו לאמה טנזין, ברץ והמצלמה,

אחריו עורך דין בטענה שהסרט נפשע, כיוון שהוא מתעד ניצול ילדים קשה במסווה דתי. נדמה שאת המורכבות הזו - של טוב ורע המהולים יחדיו ונמזגים אל תוך הקשר תרבותי זר ושונה מהמוכר בתרבות המערבית - ניסה ברץ להעביר לצופה. הוא נמנע מלהביע דעה על המתרחש וביכר להציג את הדברים במלוא מורכבותם כדי לעורר את הצופה לחשוב ולגבש לעצמו דעה. עם זאת, מובן מאליו שעצם היותו של הסרט ערוך מקטעים שנבחרו בקפידה מתוך מאות שעות צילומים ונערכו, הוא בגדר הבעת דעה מסוימת. התרחשויות רבות כלל אינן כלולות בגרסתו הסופית של הסרט. למשל - התנגדותו הנמרצת של לאמה טנזין להתראיין ולהצטלם, התנגדות שהתפוגגה עם הזמן. מבחינתו, הדמות המרכזית של הסרט היה מורהו המנוח וגלגולו החדש שעתיד להימצא. הוא תפס עצמו ככלי שרת לסייע במאמצי החיפוש, ולכן לתפיסתו כלל לא היה צריך להופיע בסרט. "במובנים רבים לאמה טנזין הקריב את עצמו למען זכרו של מורהו", מעיד ברץ. "זו הייתה הקרבה קשה במיוחד לנזיר רציני וצנוע. ברור לי לחלוטין שאילו הוא היה מפיק סרט, הסרט היה שונה לחלוטין מזה שהפקתי אני. לאמה טנזין אמר לא אחת שמורהו בא בצורה מושלמת, בזמן מושלם, למקום מושלם,

ממשפחות המועמדים ידעו לספר אודות חלומות פלאיים של האם שקדמו ללידה, לידה ללא כאבים ועוד סימנים המיוחסים בדרך כלל ללידתה הפלאית של מאיה את בודהה ולידתם של חכמי דת נוספים מן העבר. אחת המועמדות הרציניות ביותר לאכות בהכרה בה כטולקו הייתה פעוטה מערבית שהתגוררה עם אביה במנזר קופאן. האב טען נחרצות שבתו היא הגלגול המוכר של האלמה המת. לאמה טנוין הסתייג מהזיהוי וחמל על הילדה ועל מה שעולל לה אביה. בקרב המערביים המקורבים לבודהיזם הטיבטי פשטה השמועה ועוררה גלי שמחה, בעיקר בקרב נשים ששמחו על כך שתהיה מורת דת בכירה מערבית. לבסוף נערכו לפעוטה בחינות זיהוי החפצים של מי שהיה אמור להיות גלגולה הקודם, והיא נכשלה בהם. למרות שאירועים אלו ורבים אחרים תועדו במלואם, בחר ברץ להשמיט מהסרט. "בחרתי להתמקד אך ורק בחיפוש של לאמה טנוין, שהוא הגיבור האמיתי של הסרט", הוא מסביר. "השאלה האם אני מאמין בגלגול או לא היא לא רלוונטית. בחרתי לתאר את ההתנהלות והאמונה של המקומיים. כל צופה יכול לחשוב על מה שראה ולגבש את עמדתו בעצמו".

עם זאת ברור לחלוטין כי דעתו של ברץ על לאמה טנוין מגובשת מאוד: "לאמה טנוין הוא אדם שמפיץ אור. הייתי אתו בימים הכי קשים בחייו וגם במאושרים שבהם וראיתי אצלו חכמה עמוקה מאוד. הוא עושה טוב למי שסביבו ודואג לאנשים אחרים גם במחיר אישי מאוד כבד. מעולם לא שמעתי אותו מאשים אף אחד זולתו בכל מה שקורה לו. הוא אינטלקטואל גדול וחרוץ מאוד. לאחר יום עמוס בעיסוקים הוא יכול ליטול באישון לילה ספר תפילה ולשנן מתוכו קטע שאיננו מכיר. למדתי ממנו שניתן להפיק הרבה יותר מהזמן. הוא ביקש ממני לעשות סרט לגיוס תרומות עבור עמק צום. תחילה שאלתי את עצמי איך ומתי אוכל לעשות זאת, אבל הסכמתי. לא יכולתי לסרב לו. למדתי לא להתלונן. למדתי שלאמה טנוין יכול להיות גם קשוח מאוד. כשצריך, הוא אדם שיודע להעמיד אנשים במקום. לא ציפיתי לכך מנזר טיבטי. הוא גם פוליטיקאי מדופלם וגם יודע ליהנות ממנועמי העולם. מה אגיד לך? הלוואי והייתי לאמה טנוין".

כיתונים

להתמיה. נאמר מפורשות כי הגלגול הבא עתיד להיוולד ולהימצא במקום שמתחיל באות צ' ורבים ממורי הדת כיוונו לצום, המקום שבו התבודד האלמה המנוח כמה עשורים בחייו. "אין שם חשמל ואין שם טלפון - תיערך בהתאם", הזהירו לאמה טנוין. ההכנות היו מורכבות מאוד. לצורך הטענת סוללות ציוד הצילום נרכשו לוחות סולאריים שיובאו בנהל מזורז מסין. הוזמנו מתאמים מיוחדים מהארץ כדי לאפשר לצלם במהלך השהייה הממושכת בעמק. "היה לי סוס סולארי", מתאר ברץ את הסוס שנשא על גבו את הלוחות המבטיקים. לצד הקושי הטכני הייתה גם התמודדות עם תנאים פיזיים קשים במהלך השהייה בכפרים. הם נאלצו לנדוד רגלית לאורך מרחקים גדולים במעלה העמק - לעתים בשבילים צרים, שהתפתלו על פי תהום. באחד מהם נפל סוס עם הציוד שהיה על גבו לתהום.

אדם מפיץ אור

במהלך הסרט נחשף ברץ לא מעט לפוליטיקה של בחירת הגלגולים. לא בכדי, הוא מספר, הוטבעו בימי קדם שמות המועמדים במטילי זהב. ברץ היה עד להרבה ניסיונות פוליטיים מצד לאמות בכירים שונים, לקדם מועמדים מטעמם, כמו גם משפחות שעשו כל שביכולתן כדי לקדם את בניהן. "במהלך הסרט גיליתי שהבודהיזם הוא גם הרבה מאוד 'דת' ולא רק פסיכולוגיה ופילוסופיה", הוא מעיד. רבות

שבידו שותפים יחידים לסוד. במרוצת הזמן ניכר כי נוצר מצב שבו המצלמה לא הייתה עוד אלמנט זר ומלאכותי, דבר המאפשר לצופה להיות נוכח ברגעים אינטימיים, מרגשים וקשים. בטקס ההכרה הרשמי של הדלאי לאמה בגלגול החדש, סיפר לאמה טנוין על הסרט והצהיר בפומבי שהמפגש עם ברץ היה הדבר הטוב ביותר שקרה לו מאז פטירת המורה, אבל ברץ לא משוכנע בכך. "יש לי תחושה שהוא אמר את הדברים מטוב לבו רק על מנת שארגיש סיפוק בעקבות כל המאמצים שלי. ככלות הכל, לימודי הדת ומוריו חשובים לו פי כמה".

כדי לממן את הצילומים שב ברץ ארצה וחזר לעבוד בהיי טק לפרק זמן מסוים. פעמיים נסע לנפאל כדי להשתתף בטקסי האזכרה שנערכו ב-15.10, יום פטירתו של גשה לאמה קונצ'וג ולחזק את הקשר עם לאמה טנוין. בשלב מאוחר יותר עבר עם ליאת ובתו בת השנתיים שנולדה בינתיים לבנגלור שבדרום הודו, שם עבד בחברת היי טק כדי להימצא בסמיכות למנזר סרה, אליו עבר לאמה טנוין להמשך לימודיו. בינתיים חברו אליו המפיקים אריק ברנשטיין ואילאיל אלכסנדר והחלו בגיוס תקציבים לסרט. ללא עזרתם המפעל לעולם לא היה יוצא לפועל. גם הצלם ירון אורבך גויס למשימה וצילם רבים מהצילומים בהמשך.

ההודעה על כך שנוסעים לעמק צום המבודד נחתה על ברץ באופן מפתיע, גם אם לאור דבריו של האסטרוולוג לא היה בכך כדי

